

Вісник Дніпропетровського університету. Історія та археологія
Visnik Dnipropetrovs'kogo universitetu. Seriâ: İstoriâ ta arheologiâ
Vestnik Dnepropetrovskogo universiteta. Seriâ: İstoriâ i arheologiâ
Dnipropetrovsk University bulletin. History & archaeology series

Visn. Dnipropetr. univ., Ser.: İstor. arheol. 2017. 25(1), 66–71

doi: 10.15421/261707

ISSN 2412-5334 (Print)
ISSN 2414-9578 (Online)

www.via.dp.ua

УДК 94(477.7):32

В. А. Сливенко

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Поширення посадової злочинності серед співробітників ВУНК 1919–1922 рр. (за матеріалами Катеринославської губернської надзвичайної комісії)

Визначено основні причини поширення правопорушень серед співробітників ВУНК у 1919–1922 рр. Виокремлено та досліджено найбільш поширені види службових правопорушень чекістів. Наведено та проаналізовано приклади типових злочинів співробітників Катеринославської губернської надзвичайної комісії.

Ключові слова: надзвичайні комісії, правоохоронна система, посадова злочинність, партійне керівництво, службові повноваження, незадовільне забезпечення.

Сливенко В. А. Увеличение количества должностных преступлений среди сотрудников ВУЧК в 1919–1922 гг. (по материалам Екатеринославской губернской чрезвычайной комиссии).

Определены основные причины распространения правонарушений среди сотрудников ВУЧК в 1919–1922 гг. Выделены и исследованы наиболее распространенные виды служебных правонарушений чекистов. Приведены и проанализированы примеры типичных преступлений сотрудников Екатеринославской губернской чрезвычайной комиссии.

Ключевые слова: чрезвычайные комиссии, правоохранительная система, должностные преступления, партийное руководство, служебные полномочия, неудовлетворительное обеспечение.

Slivenko V. A. Crimes of the VUChK personnel and their growth in 1919–1922 (from the documents of the Katerynoslav provincial emergency commission).

The author has identified the causes of crime VUChK staff of 1919–1922. In the 1919–1922 most crimes of VUChK staff were made for profit. Officials crimes were committed because of the low level of the material condition of staff VUChK. Excess of official powers be explained by the lack of regulatory framework, low professional and cultural level VUChK staff. The author believes that in this period of great importance was the factor of «revolutionary euphoria» that would justify the use of any means «in the name of ideals of the revolution». In some cases, there have been psychic pathologies of professionals. Another cause of the majority of official crimes was the excessive use of alcoholic drinks. The fight against crime VUChK staff was not always successful. But the fight against crime officers always been a systematic character and did not allowed this social evils to transformed into a global problem. Often the effectiveness of the fight against crimes VUChK staff has been reduced because of factors such as too lenient sentences and connivance, particularly in cases of unscrupulous performance of official duties.

Keywords: emergency committee, law enforcement system, official crimes, party leadership, official duties, poor material supply.

Постановка проблеми. Триває реформа правоохоронної системи України. На жаль, сьогодні поширення посадових правопорушень у правоохоронних органах перетворилося в системну проблему. І цієї системної проблеми необхідно протиставити системну відповідь тому,

що корупція насамперед, відбивається на іміджі держави, підриває довіру громадян до влади і загрожує національній безпеці держави. Тому вибір напряму дослідження зумовлений тим, що для успішного реформування системи безпеки нашої держави на сучасному етапі істотно

допомогу може надати історичний досвід, який дозволить уникнути помилок минулого. Особливості розвитку і функціонування радянської політичної поліції стимулюють великий науковий інтерес до вивчення її історії. Архівних документальних джерел діяльності надзвичайних комісій за цей період збереглося мало та доступ до них довгий час був обмеженим тому тема поширення посадової злочинності серед чекістів залишилася маловивченою.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Окремі аспекти організації та діяльності Всеукраїнської надзвичайної комісії (ВУНК) у 1919–1922 рр. висвітлювались у роботах відомих вчених: Б. М. Бабія (Бабій, 1966), О. І. Капчинського (Капчинский, 2005), Л. Н. Маймескулова, О. І. Рогожина та В. В. Сташиса (Маймескулов, Рогожин, & Сташис, 1990), Р. Ю. Подкура (Подкур, 2004), Є. І. Скляренка, Ю. І. Шаповала, Е. А. Шаталова (Шаталов, 2011) та ін. Але питання службової злочинності працівників надзвичайних органів досліджено в цих працях фрагментарно.

Мета дослідження. Ця стаття стосується аналізу основних причин поширення посадових правопорушень серед співробітників ВУНК у 1919–1922 рр. та дослідженню найчисленніших видів службових злочинів чекістів.

Виклад основного матеріалу. Необхідно зазначити, що в середовищі чекістських кадрів у порівнянні з іншими радянськими правоохоронними органами підхід до розгляду посадових злочинів здійснювався найбільш суворо та жорстко. А вони мали місце, незважаючи на ретельний відбір працівників надзвичайних комісій (НК). Значна плінність кадрів НК в 1919–1921 рр., недостатня виховна робота, побутова невлаштованість, мізерне харчування – ось лише частина причин, що штовхали співробітників на посадові злочини. Навіть керівництво ВУНК визнавало: «Хто сам не працював в цих комісіях, тому важко уявити, чому так часто окремі співробітники, навіть комуністи, потрапляють на слизький шлях і падають. Самі ж надзвичайні комісії засуджують їх на страту» (Ладис, 1920, стр. 39). Парадоксально, але поставлена у привілейовані правові умови, як силова структура, ВУНК не отримувала від влади достатніх ресурсів для свого нормального функціонування. Ймовірно, це робилося напівсвідомо, з розрахунку на те, що якщо організація займалася реквізиціями і конфіскаціями, то її працівники голодними та роздягненими не залишаться (Шаталов, 2011, стр. 35).

Зауважимо, що про наявність великих проблем з постачанням НК всіма видами забезпечення (речового, грошового та продовольчого) свідчить доповідь голови ВУНК В. Манцева у червні 1921 р. Ф. Дзержинському. Він зазначав: «Я отримую листи від наших співробітниць, у яких вони благають допомогти, пишуть, що доводиться заробляти проституцією, щоб не вмерти від голоду. За крадіжки та пограбування розстріляні вже сотні співробітників і у більшості випадків встановлено, що на розбій вони йдуть через голодування. З чека повальні звільнення» (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, спр. 2, арк. 122). Також В. Манцев скаржився на значне зменшення відсотку комуністів серед співробітників: «Загрозливий стан із зменшенням комуністів серед чекістів. Відбуваються, навіть, випадки виходу з партії по причині голоду та незадовільного матеріального становища. Причому залишають службу не найгірші та здебільшого пролетарії» (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, спр. 2, арк. 125).

Аналогічна ситуація спостерігалася і на Катеринославщині. Ще в червні 1920 р., про труднощі з забезпеченням співробітників НК та бійців 216 батальйону ВУНК повідомляв керівництво голова губНК О. Альпов, наголошуючи на те, що саме це штовхає працівників комісії на зловживання та злочини (Державний архів Дніпропетровської області, арк. 3).

Розглянуті матеріали свідчать про те, що у досліджуваний період для співробітників НК на Катеринославщині були характерні посадові правопорушення різної направленості (всього вдалося розглянути 78 справ, які зберігаються в архівах). Всі проаналізовані кримінальні справи можна умовно поділити на три групи: корисливі злочини (46 справ – 59 %), злочини проти інтересів служби (23 справи – 29 %) і злочини, скоєні у зв'язку з перевищенням службових повноважень (9 справ – 12 %) (Державний архів Управління Національної поліції у Дніпропетровській області; Державний архів Управління Служби безпеки України у Дніпропетровській області. Ф. 1(Р), оп. 1, спр. 31087; Ф. 8(Р), оп. 1, спр. 3).

Архівні документи свідчать про те, що корисливі злочини здійснювались посадовцями найчастіше. У зв'язку з цим необхідно зазначити, що розглянутий період, безсумнівно, виявився часом найменшого з початку ХХ ст. соціального благополуччя в країні, що і зумовило вчинення великої кількості такого роду право-

порушень, коли об'єктом зазіхань слугували різного роду матеріальні цінності. Для деяких співробітників НК, які здебільшого походили із «соціальних низів» і були позбавлені багатьох життєвих благ, випробування владою і широкими повноваженнями (межі яких найчастіше чітко окреслені не були), виявилось непосильним. Революційне ж правосуддя, яке до інших категорій посадових злочинів часто ставилося досить ліберально, корисні правопорушення карало жорстоко (Бабій, 1966, с. 57).

Звертає на себе увагу, що значне місце в групі корисливих злочинів займають факти проведення чекістами слідчих дій (обшуків), в ході яких у потерпілих вилучалися гроші, продукти та інші матеріальні цінності які привласнювалися співробітниками, а також випадки створення «видимості» проведення слідчих дій, фактично спрямованих на корисливе вилучення цінностей у законних власників. Зокрема, начальник евакопункту залізничного вокзалу Катеринославської транспортної НК та його помічник під видом проведення догляду відбирали у приїжджаючих речі та зброю (причому навіть у червоноармійців). Обоє було засуджено 14 серпня 1921 р. колегією губНК до розстрілу за бандитизм, але їх застрелили при намаганні втечі (Державний архів Управління Національної поліції у Дніпропетровській області, спр. 9925, арк. 61). Слідчі П. Шмідт та П. Артеменко під виглядом обшуку пограбували квартиру (розстріляно за вироком колегії губНК від 14 лютого 1920 р.) (Державний архів Управління Національної поліції у Дніпропетровській області, спр. 9526, арк. 27). Червоноармійців експедиційного загону по боротьбі з дезертирством ВУНК (7 осіб) розстріляли 17 жовтня 1920 р. за самочинні незаконні ревізії у мешканців Катеринослава (у рішенні колегії було визначено: «за озброєні пограбування») (Державний архів Управління Національної поліції у Дніпропетровській області, спр. 9546, арк. 27.). 26 червня 1920 р. страчено червоноармійця батальйону охорони НК І. Шаталова за те, що у вільний від служби час він вчиняв самочинні обшуки та підозрювався у зв'язках з бандою «Ваньки Залізного» (Державний архів Управління Національної поліції у Дніпропетровській області, спр. 9525, арк. 14). Агентів губНК І. Протасова та Н. Зугая розстріляли 13 листопада 1920 р. за пограбування касира заводу «Гантке» на астрономічну суму – 1 млн. 250 тис. крб. (Державний архів Управління Національної поліції у Дніпропетровській області, спр. 9523, арк. 163). Агента Катеринославської транспортної НК П. Шепелева розстріляли 29 жовтня 1920 р. за збут

конфіскованого майна та ін. (Державний архів Управління Національної поліції у Дніпропетровській області, спр. 9554, арк. 9).

Разом з тим, привертає увагу відносно низький рівень злочинів корупційної спрямованості, які стали предметом розгляду НК, що може свідчити про високий рівень латентності даного виду зловживань (Билокин, 2003, с. 40). Проте, наявні в загальній статистиці факти хабарництва та здирництва являють собою чудову ілюстрацію звичаїв і реалій епохи. Зокрема, 14 лютого 1921 р. коменданта Катеринославського концентраційного табору примусових работ при губНК С. Юрченка та його заступників Ф. Єфанова і М. Шапіро було засуджено колегією губНК до розстрілу за численні випадки вимагання хабарів від ув'язнених та їх родичів, шантаж та співпрацю з бандитами. Ще сімох наглядачів табору було засуджено на тривалі терміни ув'язнення (Державний архів Управління Національної поліції у Дніпропетровській області, спр. 9543, арк. 176). Командира першої роти 216 батальйону ВУНК Я. Розенберга страчено 13 листопада 1920 р. за хабарі та співпрацю з бандитами (Державний архів Управління Національної поліції у Дніпропетровській області, спр. 9564, арк. 68). Слідчий особливого відділу Південно-Західного фронту М. Поєздник вимагав у підозрюваного 49 тис. крб., як він пояснював слідству: «голодуючої жінці та хворої матері у Харкові» (розстріляний 4 червня 1920 р.) (Державний архів Управління Національної поліції у Дніпропетровській області, спр. 9943, арк. 17).

Необхідно підкреслити, що поряд зі справами такого роду розглядалися і випадки службових підроблень з метою отримання промислових товарів і продуктів харчування для власного споживання. Наприклад, у квітні 1920 р. було засуджено начальника варты 216 батальйону ВУНК, який за підробленими накладними здійснив крадіжку 511 дерев'яних стійок зі складу Центрального промислово-комплектувального підприємства (Державний архів Управління Служби безпеки України у Дніпропетровській області. Ф. 8(Р), оп. 1, спр. 3, арк. 80). Агент – розвідник транспортної НК Л. Гусельников для організації стеження за підозрюваною у збуті фальшивих грошей Р. Фінкенберг у серпні 1920 р. був командирований до м. Кременчук, де вчинив розтрату великої суми казенних грошей. Представляючи службовий звіт він підробив фінансову звітність на 100 тис. крб. На слідстві він пояснював розтрату необхідністю наймання візників і мешканні у готелях та надзвичайною дорожнечою у прифронтових умовах.

Звертає на себе увагу колективне звернення працівників Катеринославської транспортної НК до голови колегії губНК з проханням про помилування колеги: «...*Высшая мера наказания нашему, вчера ещё товарищу Гусельникову поставила его на одну доску с бандитами, шпионами, жандармами и вообще врагами народа. Над молодой жизнью неумолимая смерть распостёрла свои чёрные крылья, обдавая могильным холодом ещё живое существо... Преступление Гусельникова не носит характер рецидива, и хорошее моральное воздействие товарищей поможет его исправить... Мы понимаем всю важность железной дисциплины среди чекистов и просим послать нашего бывшего товарища на фронт*». Проте, навіть таке проникливе прохання всього колективу відомства не було враховано і 22 вересня 1920 р. Гусельникова було страчено (Державний архів Управління Національної поліції у Дніпропетровській області, арк. 24–28).

За нашими підрахунками, значна частина злочинів, пов'язаних з перевищенням посадових обов'язків представлена випадками застосування неправомірного насильницького впливу як фізичного, так і вербального характеру (вбивства, побої, насильство, порушення статевої недоторканності, образи і т. ін.) (Шаталов, 2011, стр. 36). Наприклад, агент НК Е. Кодіолін у грудні 1921 р. зупинив трьох підлітків та погрожуючи зброєю, без законних підстав почав обшукувати кармани. Потім одного з них, 12-річного О. Шевченка застрелив (пояснив, що з необережності). Вирок колегії – ув'язнити в концтабір до закінчення громадянської війни (Державний архів Управління Національної поліції у Дніпропетровській області, спр. 9546, арк. 34).

Звертає на себе увагу той факт, що вчинення такого роду злочинів, як правило, відбувалося на тлі вживання спиртних напоїв, що додатково стимулювало хуліганські прояви, нахили до дебошів та ін. (Подкур, 2004, с. 89). Зокрема, агенти губНК Сташевський і Брейтман для затримання бандитів, які займалися нелегальним виготовленням та збутом горілки доручили своєму таємному співробітнику організувати п'янку зі злочинцями у номері готелю «Вікторія» щоб «накрити всіх разом на гарячому». Агенти зайняли сусідній номер для стеження за бандою але «відволіклися» від плану, запросили до себе жінок та організували п'янку. Таємний співробітник, стурбований тим, що застілля з бандитами у розпалі, а агенти не з'являються, крадькома вийшов у коридор та нагадав оперативникам про завдання. Ті заявили

йому, що «...вони не схильні сьогодні цим займатися». А коли горілка закінчилася чекисти пішли по сусідах загрожуючи репресіями та спровокували масштабний дебош. Голова губНК О. Трепалов взяв справу Сташевського і Брейтмана під особистий контроль та довів її до законного розстрільного вироку (Державний архів Управління Служби безпеки України у Дніпропетровській області. Ф. 8(Р), оп. 1, спр. 3, арк. 169).

Безсумнівний інтерес, незважаючи на відносну нечисленність у порівнянні з іншими матеріалами (12 %), представляють справи про злочини, скоєні співробітниками НК проти інтересів служби. Незважаючи на культивованість у свідомості наступних поколінь образ чекиста, як зразка безкомпромісного, жертвовного служіння своїй справі, принаймні, в окремих випадках це було не зовсім так.

Архіви містить матеріали, які свідчать про залучення співробітників «органів» до кримінальної відповідальності за діяння, які пізніше кваліфікувалися як «зрада батьківщині» (Капчинский, 2005, стр. 163). Зокрема, у квітні 1920 р. до працівника столу реєстрації апарату губНК С. Богунова звернулися завідувач контрольно-ревізійного столу губернського відділу юстиції П. Хахно та працівниця столу І. Гриньова з проханням про допомогу у звільненні чоловіків, які були заарештовані НК за підозрою у зв'язку з білогвардійцями. Богунов намагався з'ясувати долю заарештованих у слідчого, який про це доповів керівництву. 13 травня 1920 р. С. Богунова було засуджено колегією губНК до ув'язнення у концтаборі за приховування злочину, а П. Хахно та І. Гриньову розстріляли за дискредитацію радянської влади та спробу дати хабаря (Державний архів Управління Національної поліції у Дніпропетровській області, спр. 9542, арк. 136). У червні 1921 р. керівництво губНК звернуло увагу на надмірну зацікавленість кримінальними справами бухгалтера апарату губНК Д. Гейзенберга. Виявилось, що він неодноразово звертався до слідчих з пропозиціями встановити контакт з родичами арештованих та шантажувати їх. Гейзенберга було розстріляно, як радянського службовця, який своїми діями зганьбив надзвичайні органи (Державний архів Управління Служби безпеки України у Дніпропетровській області. Ф. 8(Р), оп. 1, спр. 3, арк. 171). Уповноважений особливого відділу губНК М. Горський (Іцкінд-Буніч), порадив громадянину Хазановичу, колишньому власнику фабрики, дати хабаря слідчому НК за звільнення

сина. Слідство встановило, що Горський пропонував посередництво і по інших справах, які перебували у провадженні слідчого відділу губНК (його також було розстріляно) (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, спр. 8, арк. 172). Помічника командира 216 батальйону ВУНК Я. Поюровського, було засуджено 10 листопада 1921 р. особливим відділом 30-ї дивізії до розстрілу за те, що він, скориставшись посадою, забрав у підлеглих велосипед та повернув своєму батькові (у якого, до речі, він і був конфіскований армією) (Державний архів Управління Національної поліції у Дніпропетровській області, спр. 9565, арк. 7). Особливим відділом 20-ї бригади ВУНК було за-арештовано червоноармійця цієї бригади І. Бутенка та його жінку за звернення до слідчого з проханням про допомогу у звільненні родича, заарештованого НК. Їх звинуватили у контрреволюційній діяльності (шпіонаж на користь білогвардійців та приховування свого минулого) і розстріляно. За показаннями свідка, в 1919 р. Бутенко служив у помічником начальника врангелівської контррозвідки у Федосії та брав участь у каральних акціях та страхах (Державний архів Управління Служби безпеки України у Дніпропетровській області. Ф. 8(Р), оп. 1, спр. 3, арк. 161).

Важливо відзначити, що не уникли співробітники НК і звинувачень у злочинній недбалості під час несенні вартової служби. Звертає увагу, що в більшості таких правопорушень співробітники або виправдовувалися, або визнавалися лише побічно винними у події (Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1, оп. 20, спр. 30, арк. 30). Зокрема, 19 червня 1921 р. чотирьох червоноармійців 2-го полку військ ВУНК було засуджено колегією губНК до різних термінів ув'язнення у концтаборі за самовільне залишення варті. Вони охороняли склад міського відділу соціального забезпечення, але їм «...стало нудно та вони вирішили піти до театру». Начальник варті намагався зупинити підлеглих, але один з вартових запропонував надати розписку про те, що «він всю відповідальність бере на себе». До півночі вони були у театрі, потім проводжали знайомих дівчат та пішли спати по домівках.

Уранці, коли прибули на службу, з'ясували, що зі складу викрадено 7 тис. аршин мануфактури (Державний архів Управління Національної поліції у Дніпропетровській області, спр. 9933, арк. 258).

Суттєво важливим є те, що з аналізу статистики посадових злочинів, скоєних працівниками Катеринославської губНК в 1919–1922 рр., випливає те, що у зазначений період до відповідальності залучалися здебільшого співробітники нижчої та середньої ланки відомства. Що стосується зловживань з боку вищого чекістського керівництва, то вони здебільшого не ставали відомими широкому загалу (Маймескулов, Рогожин, & Сташис, 1990, стр. 218). Зазвичай таких керівників карали відносно м'яко – виключали з партії та переводили зі значним пониженням у посаді в іншу місцевість (Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1, оп. 20, спр. 166, арк. 42).

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що наведений матеріал свідчить про значне поширення серед працівників НК у 1919–1922 рр. посадових злочинів корисливої спрямованості. Значною мірою це було обумовлено низьким рівнем матеріальної забезпеченості працівників відомства. Що ж стосується високого рівня правопорушень, пов'язаних з перевищенням посадових повноважень, як видається, він пов'язаний не стільки з відсутністю нормативної бази, як з низьким професійним і культурним рівнем співробітників, з яких лише одиниці мали освіту вище початкової. На думку автора, велике значення мав фактор «революційної ейфорії», яка виправдувала застосування будь-яких засобів «в ім'я ідеалів революції». В окремих випадках мали місце психічні патології працівників. Нарешті, своєрідним фоном для здійснення більшості службових правопорушень ставало надмірне вживання алкогольних напоїв. Отже, боротьба з посадовими злочинами велася з «перемінним успіхом», але носила системний характер, не дозволяючи цьому соціальному злу перейти певні межі. Разом з тим її ефективність знижувалася такими чинниками, як надмірно м'які вироки та потурання, особливо у випадках, пов'язаних з недобросовісним виконанням службових обов'язків.

Бібліографічні посилання

- Бабій, Б. М. (1966). З історії органів ВУНК-ДПУ УРСР (1918–1926). *Проблеми правознавства* (5), 56–69.
- Билокин, С. (2003). Социальный портрет чекистов. *Персонал* (8), 39–46.

Державний архів Дніпропетровської області. Ф. 1, оп. 1, спр. 369.

Державний архів Управління Національної поліції у Дніпропетровській області. Ф. 30, оп. 1, спр.

9521, 9523, 9525, 9526, 9542, 9543, 9546, 9554, 9564, 9565, 9925, 9933, 9943.

Державний архів Управління Служби безпеки України у Дніпропетровській області. Ф. 1(Р), оп. 1, спр. 31087; Ф. 8(Р), оп. 1, спр. 3.

Капчинский, О. И. (2005). *Госбезопасность изнутри*. Москва: Эксмо.

Латис, М. И. (1920). *Два года борьбы на внутреннем фронте*. Москва: Госиздат.

Маймескулов, Л. Н., Рогожин, А. И., & Сташис, В. В. (1990). *Всеукраинская чрезвычайная комиссия (1918–1922)*. Харьков: Основа.

Подкур, Р. Ю. (2004). Організаційне становлення ВЧК : тимчасова комісія чи прообраз політичної поліції? *Історія України: маловідомі імена, події, факти* (27), 84–103.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 3361, оп. 1.

Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1, оп. 20.

Шаталов, Е. А. (2011). Правовое положение сотрудников местных органов ВЧК. *История государства и права* (19), 34–38.

References

Babiy, B. M. (1966). Z istoriyi orhaniv VUNK-DPU URSR (1918–1926) [History of the Extraordinary Commission-GPU of the Ukrainian SSR (1918–1926)]. *Problemy pravoznavstva* (5), 56–69 (in Ukrainian).

Bilokin', S. (2003). *Sotsial'nyy portret chekistov* [Social portrait of the Chekists]. *Personal* (8), 39–46 (in Russian)/

Derzhavnyy arkhiv Upravlinnya Natsional'noyi politsiyi u Dnipropetrovs'kiy oblasti [State Archives of the National Police Department in Dnipropetrovsk Oblast]. Fund 30, descr. 1, files 9521, 9523, 9525, 9526, 9542, 9543, 9546, 9554, 9564, 9565, 9925, 9933, 9943.

Derzhavnyy arkhiv Upravlinnya Sluzhby bezpeky Ukrayiny u Dnipropetrovs'koyi oblasti [State Archive of the Office of the Security Service of Ukraine in Dnipropetrovsk oblast]. Fund 1(R), descr. 1, file 31087; fund 8(R), descr. 1, file 3.

Капчинский, О. И. (2005). *Gosbezopasnost' iznutri* [State security from within]. Moscow: Eksmo (in Russian).

Латис, М. И. (1920). *Два года бор'бы на внутреннем фронте* [Two years of struggle on the domestic front]. Moscow: Gosizdat (in Russian).

Maymeskulov, L. N., Rogozhin, A. I., & Stashis, V. V. (1990). *Vseukrainskaya chrezvychaynaya komissiya (1918–1922)* [Ukrainian Extraordinary Commission (1918–1922)]. Khar'kov: Osнова (in Russian).

Podkur, R. Yu. (2004). Orhanizatsiyne stanovlennya VChK : tymchasova komisiya chy proobraz politychnoyi politsiyi? [Organizational formation of the Cheka, a temporary committee or a prototype of the political police?] *Istoriya Ukrayiny: malovidomi imena, podiyi, fakty* (27), 84–103 (in Ukrainian).

Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrayiny [Central State Archives of Higher Authorities and Management of Ukraine]. Fund 3361, descr. 1.

Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh ob'yednan' Ukrayiny [Central State Archive of Public Organizations of Ukraine]. Fund 1, descr. 20.

Shatalov, E. A. (2011). Pravovoe polozhenie sotrudnikov mestnykh organov VChK [The legal status of local government Cheka]. *Istoriya gosudarstva i prava* (19), 34–38 (in Russian).

Надійшла до редколегії 01.01.2017